

## Govori na granici

Januška Gostenčnik. 2018. *Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi*.

Ljubljana: Institut za slovenski jezik Frana Ramovša. 271 str.

Knjiga *Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi* ili *Mjesni govori oko Čabranke i gornje Kupe* novo je izdanje Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša (objavljeno sredinom 2018. godine). Djelo je to koje je zbog svoje tematike, tj. područja koje pokriva, pobudilo interes ne samo slovenskih nego i hrvatskih dijalektologa. Tako autorica u spomenutoj knjizi donosi uvid u stanje 17 hrvatskih te 6 slovenskih govora, a zastupljene su i tzv. kontrolne točke (8 punktova) koje služe za orijentaciju izrade izoglosa. Izbor punktova temeljen je na dosadašnjim saznanjima koja među spomenutim govorima upozoravaju na međusobne jezične sličnosti, a materijal kojim se one potkrepljuju dijelom je preuzet iz postojeće literature ili građe za jezične atlase, a dijelom prikupljen terenskim istraživanjem same autorice.

Ova dijalektološka monografija opisuje govore mjesta koji se, kako je i iz samog naslova jasno, nalaze uz rijeku Čabranku i uz gornji tok rijeke Kupe te u dijelu Gorskog kotara, tj. one koji se nalaze u Republici Sloveniji i čiji se govori uvrštavaju u sjeverni dio kostelskog dijalekta<sup>1</sup> dolenskog narječja slovenskog jezika, te one koji se nalaze u Republici Hrvatskoj i čiji se govori uvrštavaju u zapadni poddijalekt goranskog dijalekta hrvatskog jezika. Monografija ima 271 stranicu, a sastoji se od sljedećih većih poglavlja: *Uvod* (11–47), *Fonologija* (49–179), *Morfologija* (181–218), *Sklep* (219–222). Priložen je sažetak na slovenskome jeziku (223–226), koji je preveden i na engleski i hrvatski jezik, a slijedi popis kratica i karata (237–238), literature i izvora (239–246), kazalo imena (247–248) i kazalo riječi (249–271).

U uvodnome nas poglavlju autorica upozna je s govorima koje obrađuje te ističe kako su prilikom istraživanja isključena sociolingvistička stajališta, jezična ili nacionalna pripadnost ispitanika (treba reći da popis ispitanika nije posebno naveden), a kao cilj svoje obrade navodi nastojanje da se dokaže da dio govora koji se uvrštavaju u zapadni goranski poddijalekt pripada dijelu slovenskog jezičnog sustava, a ne hrvatskog kajkavskog (usp. str. 11). Donosi potom pregled punktova, njihov geografski smještaj te presjek povijesnih zbivanja koja su mogla dovesti do trenutačnog stanja govora. Slijedi pregled dosadašnjih proučavanja govora

---

<sup>1</sup> Treba upozoriti na razlike između hrvatske i slovenske terminologije. Tako se za hrvatski naziv poddijalekt u slovenskoj literaturi rabi naziv *podnarječje*, *dijalekt je narječje*, a ekvivalent hrvatskome nazivu *narječje* glasi *narječna skupina*. U daljnjem tekstu spomenuti slovenski nazivi bit će prilagođeni hrvatskoj terminologiji.

spomenutog područja, pri čemu se posebno donose rezultati i zaključci slovenskih, a posebno hrvatskih dijalektologa. Autorica nas potom upućuje na izvore kojima se služila pri prikupljanju građe te upozorava da je u knjizi transkripcija primjera ujednačena, tj. da su neki zapisi, bilo slovenski, bilo hrvatski, prilagođeni (novoj) slovenskoj fonetskoj transkripciji. Napominje i da razlike u kvaliteti pojedinih vokala zamijećene kod slovenskih i hrvatskih zapisa nisu nužno stvarne razlike u kvaliteti već su rezultat različitog *slušnog ishodišta* (usp. str. 35). U potpoglavlju nazvanom *Lastnosti obravnavanih jezikovnih sistemov* donose se kriteriji po kojima slovenska i hrvatska dijalektologija razvrstavaju navedene govore. Daje se pregled razvoja jezičnih svojstava promatranih govora, tj. polazni sustavi, te osnovne značajke doljenjskog narječja i kostelskog dijalekta, kao i akcenatske, vokalske i konsonantske inovacije koje ih zahvaćaju (npr. gubitak opreke po kvaliteti naglasaka, tercijarni pomak cirkumfleksa, usporedan razvoj sekundarno naglašanih *e* i *o*..., usp. str. 43). Upozoravajući na vokalske i konsonantske izofone koje kostelski dijalekt dijele na dva dijela, (sjevero)zapadni i (jugo)istočni, autorica uvodi naziv *čabranski dijalekt*,<sup>2</sup> „*čabransko narječje*” (po rijeci Čabranki) čime (sjevero)zapadni dio „staroga” kostelskog dijalekta razdvaja od njegova (jugo)istočnog dijela koji naziva „novi” kostelski dijalekt.

Autorica je u čabranski dijalekt uvrstila i pojedine hrvatske govore zapadnog poddijalekta goranskog dijalekta kajkavskog narječja pa neke njihove značajke povezuje sa slovenskim razvojem (npr. pomak cirkumfleksa na sljedeći slog, pomak na prednaglasnu dužinu, rano duljenje skraćenih slogova u nezadnjem slogu...) te napominje da spomenuti govori iskazuju značajke koje ih jače vezuju uz slovenski čabranski dijalekt nego uz kajkavske govore (usp. str. 46).

U drugom se poglavlju, koje obrađuje fonologiju, donose cjeloviti fonološki opisi govora Babnog Polja, Čabra, Ravnica, Gerova, Osilnice i Bosljive Loke. Detaljno su tako opisana tri govora koja se nalaze s hrvatske (Čabar, Ravnice, Gerovo) i tri koja se nalaze sa slovenske strane granice (Babno Polje, Osilnica, Bosljiva Loka). Prati se uobičajeni model fonološkog opisa, dakle opisuje se vokalizam, konsonantizam i prozodija te promatra njihov inventar, distribucija i podrijetlo. U svojevrstnoj sintezi vokalizma zasebno se obrađuje dugi naglašeni, kratki naglašeni te kratki nenaglašeni vokalizam. Osim dijalektnih potvrda iz spomenutih šest govora čiji se fonološki opisi detaljno prikazuju, prilažu se i potvrde iz drugih mjesnih govora okolnog područja te se tako donose primjeri iz dvadeset i triju mjesnih govora, čime se potkrepljuje razvoj ishodišnih vokala (\**ě*/\**ě̇*-; \**ō*; \**ē*/\**ē̇*-; \**ḡ*/\**ḡ̇*-; \**ò*-; \**ḡ̇*/\**ḡ̇*-; sekundarno (*umično*) naglašanih *e* i *o*; \**ḡ̇*/\**ḡ̇*-; \**ā*/\**ā̇*-; \**ī*/\**ī̇*-; \**ū*/\**ū̇*-; \**ī̇*/\**ī̇*-; \**ḡ̇*/\**ḡ̇*-) te promjene u kratkom naglašenom i nenaglašenom

<sup>2</sup> Iako autorica navodi da naziv *čabranski* nije primjeren jer je izveden iz leksema Čabranac, tj. stanovnik Čabra (usp. str. 44), u prikazu će se ipak navoditi taj termin kao ekvivalent *čabranskom narječju*, s obzirom na to da se koristi i u priloženom prijevodu sažetka na hrvatski jezik.

vokalizmu. Tako se, primjerice, obrađujući razvoj polazno dugog i kratkog akutiranog jata, navodi da je njegov najčešći refleks diftong  $e:i^3$  (npr. *g're:ix*, *'de:ite*, *ne'de:ila* (Prezid), *'mē:ista*, *'cē:ista* (Janeži), *x'lē:ibec*, *ne'v'e:ista* (Ravnice), *s'lē:ip*, *'mē:isoc* (Osilnica)... Primjeri iz npr. Čabra (*s'tē:na*, *'rē:zat*) i Crnoga Luga (*b're:k*, *kø'le:nø*) pokazuju razvoj u monofonškom smjeru, dok potvrde iz Lasca (*'mē:sēc*, *'rē:ipa*) upućuju na dvostrukost. Slijedi prikaz konsonantizma, to jest razvoja  $*l$ ;  $*\acute{l}$ ;  $*r$ / $*\acute{r}$ ;  $*\acute{n}$ / $*\acute{i}n$ -;  $*m$ ;  $*w$ ;  $*j$ ;  $*p$ / $*b$ ;  $*t$ / $*d$ ;  $*t'$ ;  $*k$ / $*g$ / $*x$ ;  $*c$ / $*z$ / $*s$ / $*č$ / $*ž$ / $*š$ . Govoreći o općenitim prozodijskim značajkama, autorica potvrđuje da su u svim promatranim govorima relevantni mjesto naglaska i njegova kvantiteta, dok nenaglašene duljine nisu potvrđene. Također ustanovljuje da su provedene sve „općeslovenske” (*splošnoslovenske*) naglasne promjene poput pomaka (*umika*) na prednaglasnu dužinu ili pomaka cirkumfleksa na sljedeći slog, a navode se i one neopćeslovenske, npr. pomak na prednaglasno *e* i *o*, tercijarni pomak cirkumfleksa sa zadnjeg sloga itd... Autorica nam, potom, na temelju obrađenih podataka daje geolingvistički prikaz jezičnih pojava te prilaže uvodnu kartu koja prikazuje trenutnu narječnu podjelu i 13 karata koje prikazuju refleks polaznih, prethodno objašnjenih, vokala (npr. odraz ishodišnog jata, prednjeg ili stražnjeg nazala...) i konsonanata ( $*\acute{l}$ ,  $*\acute{n}$ ). Na temelju svega navedenog, u zaključnom se dijelu o vokalizmu navodi kako je sve navedene govore moguće izvesti iz slovenskog jezičnog sustava, tj. »...da je vse preučevane krajevne govore čabranškega narečja moč izpeljati iz dolenjske narečne ploskve slovenskega jezikovnega sistema« (str. 173). Taj se navod potkrepljuje starijim i mlađim jezičnim pojavama, među kojima se izdvajaju one karakteristične za dolenjsku narječnu bazu te one koje pokazuju veću rasprostranjenost.

Svjesna činjenice da su unutar čabranskog dijalekta zamjetne određene razlike, autorica ga dijeli na tri skupine govora, *dragarski*, *bajtarski* i *gebarski govori*, a takvu podjelu uvrštava i u kartu u kojoj predlaže novu narječnu podjelu (str. 179).

Drugi, kraći dio monografije, posvećen je obradi morfologije. Donosi se pregled imenica, gdje se posebno promatra deklinacija imenica muškog, srednjeg te ženskog roda (na samoglasnik i suglasnik) te potom slijedi kratki prikaz pridjeva. obrađujući glagole, autorica, između ostaloga, zaključuje da je u svim čabranskim govorima infinitiv etimološki supin (str. 210), a govoreći o prezentu, utvrđuje i da istraženi govori poznaju dvojninske oblike, ali da su oni danas rijetko potvrđeni (češći uz *broj dva*) (str. 211). Prikaz morfologije završava osvrtom na zamjenice i brojeve.

U zaključnom dijelu daje se pregled osnovnih značajka novoutvrđenog čabranskog dijalekta te se argumentira njihovo isključivanje iz kostelskog dijalekta. Kao svojevrсни ciljevi (*izzivi*) navode se revidiranje postojećih znanja unu-

<sup>3</sup> Transkripcija primjera preuzeta je iz knjige i nije prilagođena hrvatskoj tradiciji.

tar slovenske dijalektologije, tj. iznošenje razloga za podjelu kostelskog dijalekta dolenjskog narječja na dva dijalekta te povezivanje pograničnih govora s hrvatske strane s onima sa slovenske, tj. njihovo opisivanje kao cjeline.

Na temelju iznesenih saznanja, opravdano je reći da je spomenute govore potrebno opisivati kao cjelinu, ali se kroz cijelu obradu zamjećuje da ih se povezano isključivo sa slovenskim razvojem, a isključilo iz hrvatskog, iako je riječ o cjelini koja pripada i hrvatskom jeziku. Nesporno je da govori o kojima autorica piše, kao i govori duž cijele slovensko-hrvatske granice, predstavljaju jezični kontinuum, i kao takvi mogu biti dijelom istoga dijalekta, ali je isto tako nesporno da njima govore i Hrvati i Slovenci i da se njima govori i u Hrvatskoj i u Sloveniji. Pristup tom problemu kakav ima autorica (a poznat je i iz nekih drugih radova slovenskih dijalektologa, npr. SLA), nije primjeren i zato se otvara pitanje nadređenog sustava kojem zajednički dijalekt pripada i ukazuje na potrebu osmišljavanja novog pristupa i pronalaska odgovarajuće, primjerene terminologije u kojoj se jedan nacionalni naziv neće nametati za pojave koje postoje u govorima dvaju jezika. Osim toga, recentna istraživanja unutar hrvatske dijalektologije i na području hrvatskoga jezika pokazuju da su govori koji su do sada, zbog svog jezičnog razvoja, promatrani kao svojevrsne iznimke, brojniji nego što se mislilo. To pak upućuje na potrebu za revidiranjem određenih zaključaka te za širenjem saznanja o pojedinom dijalektu, narječju, ali i jeziku, za točnim i cjelovitim određivanjem smjerova izoglosa, osobito onih zajedničkih, i jasnim utvrđivanjem važnosti koja se pojedinim izoglosama pridaje. Postavlja se tako i pitanje definiranja jezičnih značajka nacionalnim imenom, odnosno kada neka od njih postaje „slovenska” (ili „hrvatska”). Mjeri li se to rasprostranjenosti, zastupljenosti ili jednostavno potvrđenosti, može li se nešto nazvati „našim” ako postoji i u govorima neke druge zemlje ili naroda. Primjerice, neka od obilježja novoutvrđenog tzv. čabranskog dijalekta koja su dovedena u vezu isključivo s doljenjskom narječnom bazom potvrđena su i u drugim zapadnim hrvatskim kajkavskim govorima, pa i šire. Tako je, npr., vokalizacija dugog i kratkog akutiranog poluglasa u smjeru prema *a* u nezadnjem slogu zabilježena i u nekim drugim kajkavskim, ali i čakavskim i štokavskim govorima, a potvrđen je i paralelni razvoj dugoga *jata* i dugoga *o*. Kao općeslovenska inovacija navodi se i pomak cirkumfleksa na sljedeći slog, iako se jasno upućuje na istraživanja koja dokazuju da je ovo važna značajka i zapada hrvatskog jezika (usp. Celinić, Menac-Mihalić 2017.), a pritom se ne navodi da u nekim slovenskim govorima izostaje (govor mjesta Dragatuš, koji je unatoč tome što toga pomaka nema, svrstan u slovenski jezik, usp. Tine Logar: Dragatuš, OLA 15, str. 133–137; isti punkt i u SLA). Za veliki je dio hrvatskih govora karakterističan i pomak naglasaka na prednaglasnu dužinu. I neke su druge značajke ovog dijalekta, poput nestapanja sekundarnih *\*lj* i *\*nj*, široko potvrđene i u hrvatskim govorima. Široko rasprostranjenom pojavom u dijelu hrvatskih govo-

ra može se smatrati i pojava protetskog *v* ispred *\*u*, a u svim je narječjima hrvatskoga jezika potvrđeno i obezvučenje *\*v > f* ispred bezvučnih šumnika i na kraju riječi. Ni pojavljivanje/čuvanje glasa *j* ispred inicijalnog *i* nije karakteristika koja dijeli hrvatski i slovenski jezik, potvrđena je, naime, i u čakavskom narječju, dok neke od spomenutih značajka možemo smatrati sporadično potvrđenim i u slovenskom i u hrvatskom jezičnom području. Osim toga, i apokopiran, krnji, infinitiv s nastavcima *-t*, *-ć*, etimološki supin prema autoričinoj terminologiji, može se povezati s takvim infinitivom koji je karakterističan za veći dio hrvatskih govora.

Monografija *Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi* svakako predstavlja važan doprinos slovenskoj i hrvatskoj dijalektologiji. Autorica je hrabro zakoračila u obradu govora pograničnog područja te sustavno opisala govor ljudi koji, neovisno o političkoj granici koja ih dijeli, godinama žive u bliskom kontaktu i čiji mjesni govori iskazuju velike i brojne sličnosti. Ipak, s nekim se formulacijama, kako je i razvidno, nije moguće složiti. S obzirom na to da se monografija bavi opisom govora dvaju jezika, slovenskog i hrvatskog, kao takve ih je trebalo i opisivati. Gostenčnik govore čabarskog područja, s genetskolingvističkog stajališta, uvrštava u, kako ga naziva, *čabranski* dijalekt (nekada sjeverni dio kostelskog dijalekta), ali ih, što je sporno, istodobno isključuje iz kajkavskog narječja hrvatskog jezika. Iako se u dijalektološkoj literaturi često upozorava na razliku *slovensko / kajkavsko* te se naglašava usmjerenost na genetskolingvistički pristup obradi, nemoguće se složiti da svojevrsno odstupanje od onog što se dosad (!) smatralo tipično kajkavskim, može implicirati i isključivanje iz *hrvatskog jezika*. Osim toga, u uvodnom dijelu, kao što je i spomenuto, autorica napominje kako istraživanje nije uključivalo sociolingvističke značajke, kao npr. narodnost ispitanika. Upravo bi ta konstatacija mogla biti pomalo diskutabilna. Naime, u slučaju isključivanja nacionalne pripadnosti, tj. identifikacije govornika (a što u ovakvom tipu istraživanja ipak ne bi smjelo biti zanemarivo), potrebno je isključiti i imenovanje jezičnih značajka nacionalnim imenom. Čini se tako logičnim da je i govor govornika koji nisu nacionalno determinirani potrebno nazvati neutralnim terminom, a ne uvrstiti ga u slovenski jezik. Govornici govora s područja Gorskoga kotara govornici su mjesnih govora koje ubrajamo u hrvatski jezik, to su govori kojima govore Hrvati u Republici Hrvatskoj i kao takvi nesumnjivo su dijelom kajkavskog narječja i hrvatskog jezika. Nazivanje njihova govora slovenskim, tj. njegovo uvrštavanje u dijalekt koji se definira kao slovenski, a što direktno implicira isključivanje hrvatskog (ili kajkavskog (?)), nije nikako prihvatljivo.

U obradi novoutvrđenog čabranskog dijalekta svakako treba uzeti u obzir činjenicu da njime govore govornici različite nacionalne pripadnosti, što otvara problematiku dodira dvaju bliskosrodnih jezika, a samim time i pitanje pristupa

takvoj problematici u kojoj se jeziku jednog naroda neće nametati nacionalno ime jezika drugog, susjednog naroda. Postavljeni pristup, naime, može izazvati (već izaziva) i nepotrebne prijepore i imati (već ima) loše posljedice na međusobne odnose.

Potrebno je stoga revidirati postojeću terminologiju za dijalektologiju 21. stoljeća, koja će stanje organskih govora interpretirati točno definiranim i nedvosmislenim terminima, bez nacionalnojezičnih presezanja, a što jedino omogućuje da situaciju jezičnoga kontinuuma – u kojem smo povezani brojnim izoglosama, a ni jednom, čini se, razdvojeni – iskoristimo za neopterećen razvoj dijalektoloških istraživanja na južnoslavenskom zapadu, kao i za razvoj nacionalnih dijalektologija za budućnost.

*Marija Malnar Jurišić*